

Uczelnia Łazarskiego
Wydział Prawa i Administracji
Stanisław Adam Paruch

Streszczenie rozprawy doktorskiej:

pt. „*Efektywność systemów ochrony praw człowieka Rady Europy i Unii Europejskiej*”.

Tematem niniejszej dysertacji jest kwestia efektywności systemów ochrony praw człowieka funkcjonujących na gruncie Rady Europy i Unii Europejskiej. Obie te organizacje odgrywają szczególną rolę w europejskim systemie ochrony praw człowieka. Zarówno na Radzie Europy, jak i na Unii Europejskiej ciąży odpowiedzialność, by identyfikować nowe zagrożenia dla ochrony praw człowieka, jakie niesie rozwój cywilizacji, ale także, aby szukać mechanizmów skuteczniejszej ochrony wolności i praw człowieka. Tym samym zasadne jest formułowanie pytania, na ile systemy tworzone przez Radę Europy oraz Unię Europejską, są efektywne?

Istotnym uzasadnieniem dla podjęcia tego zagadnienia jest to, że o ile wyjściowy europejski model ochrony praw człowieka koncentrował się na Radzie Europy i powstałej na jej gruncie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, wraz z mechanizmem kontrolnym realizowanym przez Europejski Trybunał Praw Człowieka, to ostatnie dekady przyniosły wzrost zainteresowania problematyką praw człowieka (praw podstawowych) ze strony Unii Europejskiej oraz jej Trybunału Sprawiedliwości. Wyrazem owego zainteresowania było przyjęcie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, która z chwilą wejścia w życie Traktatu z Lizbony uzyskała charakter dokumentu prawnie wiążącego. Zrodziło to poważny problem naukowy, czy aktywność obu tych organizacji nie prowadzi do dublowania działań oraz czy nie niesie ryzyka prowadzącego do osłabienia całego europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

Ten problem badawczy został odniesiony do pytań sformułowanych w następujący sposób: 1) Jakie kryteria oraz jakie standardy muszą zostać spełnione, aby system ochrony praw człowieka funkcjonujący zarówno w Radzie Europy, jak i w Unii Europejskiej zyskał przymiot, czy też miano systemu efektywnego, systemu skutecznie chroniącego wolności i prawa człowieka i obywatela? 2) Jakiego rodzaju czynniki powinny stanowić konkretną miarę oceny efektywności systemu ochrony praw człowieka? 3) W jakim kierunku powinna

iść reforma lub modernizacja systemów instytucjonalnych oraz mechanizmów ochrony praw człowieka w Radzie Europy oraz w Unii Europejskiej, podejmowanych w celu zwiększenia ich efektywności w obszarze poszanowania oraz ochrony wypracowanych przez nie standardów praw człowieka? 4) Czy przystąpienie Unii Europejskiej do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności wyeliminuje negatywne konsekwencje wynikające z faktu utrzymywania się wielości systemów ochronnych w europejskim systemie ochrony praw człowieka?

Problematyka pracy została oparta przede wszystkim na hipotezie, z której wynika, iż efektywność systemów ochrony praw człowieka, w tym systemu ochrony praw człowieka skonstruowanego na gruncie Rady Europy oraz na gruncie Unii Europejskiej, zależy w dużej mierze od tego jak skuteczne są procedury implementacji oraz kontroli wykonywania zobowiązań prawnoczwolniczych przez państwa członkowskie. Jednak efektywność oraz skuteczność obu instytucjonalnych systemów ochrony praw człowieka zależy również od tego, w jakim stopniu Rada Europy oraz Unia Europejska będą ze sobą współdziałały oraz wspierały swoją działalność w obszarze poszanowania wolności i praw człowieka i obywatela, wobec faktu wzajemnej koegzystencji systemu konwencyjnego oraz systemu unijnego. Ewentualny brak współpracy oraz co gorsze, konkurowanie obu instytucjonalnych systemów ochrony praw jednostki może skutkować „rozmyciem” standardów prawnoczwolniczych obowiązujących w europejskiej przestrzeni ochrony praw człowieka oraz obniżeniem efektywności obu systemów ochronnych.

Wynik przeprowadzonych w pracy badań oraz analiz pozytywnie zweryfikował tę hipotezę badawczą oraz niemal w całości pozostałe szczegółowe hipotezy, mówiące, iż: 1) podstawą systemu ochrony praw człowieka jest założenie, że dla jego realizacji kluczowe znaczenie mają krajowe systemy ochronne; 2) przystąpienie UE do EKPCz jest w dalszym ciągu ważnym celem, obok podniesienia skuteczności współdziałania instytucji związanych z obiema organizacjami międzynarodowymi; 3) istotnym mechanizmem doskonalenia europejskiego systemu ochrony praw człowieka jest rozwijanie i nadawanie konkretnej treści konstrukcjom międzynarodowym w drodze orzecznictwa sądów międzynarodowych, w tym ETPCz oraz TSUE; 4) efektywność europejskiego systemu ochrony praw człowieka zależy nie tylko od jakości europejskich, czy krajowych rozwiązań sformalizowanych prawnie, ale również od politycznej woli państw wykonujących konkretne zobowiązania prawnoczwolnicze oraz od skuteczności działań organów i instytucji konwencyjnych oraz unijnych, wyposażonych w kompetencje do działania w tym obszarze.

Niniejsza rozprawa składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów oraz podsumowania.

W rozdziale 1 przedstawiona została ogólna charakterystyka międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka, ze wskazaniem na system uniwersalny Narodów Zjednoczonych oraz systemy regionalne. Początek rozdziału nawiązuje do genezy oraz rozwoju praw człowieka, które stopniowo zostały objęte krajową a następnie międzynarodową ochroną instytucjonalną. Co ważne, zdefiniowano tu podstawowe oraz najważniejsze pojęcia praw człowieka oraz ich ochrony. Przy tym zdecydowanie kluczowym i zasadniczym elementem rozdziału pierwszego jest oznaczenie oraz scharakteryzowanie kryteriów oceny efektywności międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka mających zastosowanie również do systemów regionalnych funkcjonujących w Radzie Europy oraz w Unii Europejskiej.

Rozdział 2 opisuje genezę oraz rozwój systemu instytucjonalnego ochrony praw człowieka Rady Europy, jego podstawy prawne, zarówno prawnie wiążące, jak i te, które zaliczane są do tzw. „miękkiego prawa”. Ważnym elementem charakterystyki tego rozdziału stało się opisanie oraz analiza działalności instytucji ochrony praw człowieka o charakterze konwencyjnym oraz instytucji ochrony praw człowieka o charakterze pozakonwencyjnym. Rozdział wieńczy ocena dotycząca efektywności całego systemu instytucjonalnego ochrony praw człowieka Rady Europy, nie przypadkowo, ze względu na zastosowane rozwiązania prawne, nazywanego jako „najbardziej efektywny”.

W rozdziale 3, podobnie jak w rozdziale poprzednim, na wstępie zamieszczono opis ukazujący początek oraz rozwój systemu instytucjonalnego funkcjonującego w Unii Europejskiej. Ważnym aspektem tej części pracy stało się podkreślenie charakterystyki tego dość specyficznego, ponadnarodowego systemu, porządku prawnego na rzecz, którego państwa członkowskie przekazały część swoich prerogatyw. Tu również następuje wskazanie oraz opis źródeł ochrony praw człowieka, ze szczególnym oznaczeniem źródeł o charakterze tzw. prawa pierwotnego, wtórnego i „miękkiego prawa” oraz charakterystyki działalności konkretnych instytucji ochrony praw człowieka działających w Unii Europejskiej. Rozdział wieńczy ocena efektywności systemu instytucjonalnego ochrony praw człowieka Unii Europejskiej.

Rozdział 4, bez wątplenia należy uznać za kluczowy dla całej dysertacji. Opisano w nim obszary, płaszczyzny w których następuje, oraz w których powinna nastąpić instytucjonalna współpraca, synergia systemów ochrony praw człowieka Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Dotyczy to zwłaszcza zagadnień związanych z koordynacją działań

Europejskiego Trybunału Praw Człowieka oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej; koordynacji działań Komisarza Praw Człowieka Rady Europy oraz Europejskiego Rzecznika Praw Obywatelskich; koordynacją działań Sekretarza Generalnego Rady Europy oraz Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Ponadto w rozdziale tym sformułowano konieczne postulaty, czy też kierunki sugerujące objęcie regulacją prawną nowych obszarów, ze wskazaniem na nowe rozwiązania instytucjonalne, jakie powinny być wprowadzone w Radzie Europy oraz Unii Europejskiej, ale również ich państw członkowskich w celu poprawy oraz zwiększenia efektywności obu systemów instytucjonalnych ochrony praw człowieka.